

Est A - 12957

Meschkopība

un

darba patehrinšch pee tās.

Išša pamahziba

semakeem meschfardšibas evedneem Baltijas gubernās.

Apsrašdata no barona fon Wolff-Pindenberga.

Išdota

no Baltijas Meshkopju beedribas 1899. gadā.

Drukata Ernsta Plate's tipo-litografijā, burtu lectuvē un foto-litigrafijā,
pee Petera bašnizās, pašā namā.

Est. A - 12957

Meschkopiba

un

darba patehrinšch pee tās.

Išša pamahziba

semakeem meschisardšibas eeredneem Baltijas gubernâs.

Apsrahdata no barona fon Wolff-Lindenberga.

Išdota

no Baltijas Meshkopju beedribas 1899. gadâ.

Tartu Riikliku Ülikooli
Raamatukogu

605-410

Rigâ, 1899.

Drutata Ernsta Plates tipo-litografijâ, burtu leetuvê un foto-kimigrafijâ,
pee Petera basnijas, pašča namâ.

ndiqoiblsff

III

andn yatspripsh yec taa.

ndizdanyq nif

Дозволено цензурою. — Г. Рига, 5 мая 1899 г.

i 200964355

TARTU ÜLIKOOLI
RAAMATUKOGU

Dahwinata

manam augsti zeenitam skolotajam

wirsmeschkungam

Wilhelmam Knersch.

Schi ihša pamahziba par „Meschtopibu un darba patehrinu pee tàs“ farakstita weenigi preeksch semaleem meschfardšibas eeredneem muhsu Baltijas gubernâs no kahda meschu ihpaschneeka, kas neween sawa pascha, bet ari zitu peedsihwojumus krahjis un usrakstijis.

Scha darba usdewums un mehrkis ir, pasneegt neskolotam meschfardšibas eerednim praktiskus norahdijumus jautajumâ: „Kâ lai eesahku seht un stahdit, un zil laika man preeksch tam wajaga?“ Aprehkini pamatojas us 12 stundas garu darbdeenu no aprila lihds septembrim, ar diwu stundu atpuhtu, un us 9 stundas garu darbdeenu no oktobra lihds martam ar weenas stundas atpuhtu.

Ar wahrdu „kultura“ meschtopju walodâ apsihmè jaunâs audses, kuras zehluschâs mahkslistâ fahrta, tas ir zaur zilweku roku darbu, un proti diwejadi: zaur sehshchanu waj stahdishchanu, par isschkirshchanu no tahdeem mescha gabaleem, kuri zehluschees zaur dabisku apsehloschchanu, tas ir zaur sehklam, kuras nokrituschas no tuweju meschu gabalu kokeem, waj ari nolihstos gabalos no kokeem, kas atstahiti kâ sehlineeki jeb waj ari zaur atwasem, kâ tas beeschi gadas pee lapu fokū audsem.

Ta ka muhsu meschi teef stipri ijsirsti, tad meschu mahkslista audsinaschana safneeguse us agrat jauki kokeem apauguscheem, bet tagad tulscheem un filu apklahsteem semes gabaleem, wezâm lopu ganibam, ja pat us schkeetami nepee=ejameem fuhnu purwajeem, jo swarigu nosihmi, un tad ari daudsfahrtejas sekmes un neisdewibas, kuras ari pee scha darba fastopamas, — wišs

tas weizinaja daschadu meschöpibas metodu isgudroschanu un isleetoschanu, no kuràm daschas drih| tika atmestas, tapeh| ka ar tam zeretâ laika sprihdi newareja fasneegt wehlamos panahkumus, waj ari tapeh|, ka täs rahdijäs par dahrgäm; wahrdu fakot, ir domats un teef domats wehl tagad par derigäm un lehtäm meschu kulturäs metodem, jo atsihts, ka täs pat wismasakâ mescha eezirkni nepeezeeschamas un atkarigas no wisdaschadateem, beeschi ween nemas neaprehsinameem ahrejeem apstahkleem un atteezibam.

Wezakâ un wisadâ sinâ weentahrschakâ un lehtakâ kulturäs metode ir fehshana, bet mas pa masam ta stipri pastumta nomatus zaur dehstischanu, tapeh| ka schi preeksch jaunäs audses setmem un augschanas dod leelaku droschibu. — Sehshanas labumi un winas noderiba aij gluschi praktiskeem eemesleem ir apmehram schahdi:

1) Ta noder tahdus mescha gabalus no jauna uskopjot, kuri nopostiti zaur ugumi un wehlatu pilnigu iszirschanu, pee lam pelni, ja tikai apsehshana noteef tuhlit, t. i. ne wehlat par weenu gadu peh| nodegshanas, weizina fehllu usdihgshanu un jaunajeem augeem noder it kâ par mehlsleem, kamehr febu apsehjot pelni un faule kopâ semei atnehmuschi labu teefu no winas brodigajäm augu baribas fastahwdakam. 2) Leelakus semes gabalus par meschu pataisot, kuros atrodas jau agrak labi isstrahdata seme, kâ wezos atmatu laukos, waj ari weegli un lehti apstrahdajama seme, kâ wezäs ganibäs, waj ari schkinumos, kur wairakus gadus fehla graudu labiba. 3) Apsehjot loti fainainus waj afminainus semes gabalus, un proti tikai weetweetam, pee lam janem tahdas koku fugas, kuras nelaisch dskas saknes, kâ peem. egles, jo ja tahdäs weetäs gribetu dehstit, tad stahdu zaurumu isratschana un kulturäs semes peegahdaschana prafitu daud| naudas un puhlu. 4) Sehshana eeteizama, kad truhst darba spehku un ar dehstischanu apraduschu strahdneefu, jo dehstisshana prafa wairak sinaschanas un rupibas, nekâ fehshana. Te mehdi issehkir| tschetrejadu fehshanu: isklaidu, wagäs, ree=

winâs un plaukumos, par kuru turpmat buhs runa. Sapeemin tikai, ka semes istrahdaschanai, sehjamam laitam un sehflu labumam un daudsumam te peekriht jo swariga loma.

Dehstischanas, kura, kâ jau teiktis, ir wairak eeteizamâ kulturâs metode, kaut gan ta prasa leelakus isdewumus, nekâ sehshana, labumi ir sehshchee: 1) No koku skolas waj apsehstem gabaleem nemtee weens un diwgadejee stahdini jau eeguwuschi tik spehzigas saknes, ka tee ir isturigaki pret saufumu, salu, sahles augshanu, kukaineem un sehnu kaitem. 2) Saunâ audse newar sanemtees tik beescha, kâ pee sehshchanas, zaur ko wehlakus gadus wairak issargata no aplushshanas, kad sakriht bees sneegs. 3) Dehstijums aug ahtraki, nekâ sehjums, tapeh; ka stahdini, buhdami sinamâ attahlumâ weens no otra, augshana nekawè weens otu. 4) Dehstot war panahkt kahrtigas mistru audses un 5) schi kulturâs metode naw atkariga no tam, waj kahdu gadu sehklas ir isdewuschâs waj nè. Weenigi leetojamâ, sekmi gâ kulturâs metode ir dehstischana miklâ waj pat flapjâ semè sah-kainos laukumos, semâs eesejâs, kuras lehti issalst, neaugligâ smilshu semè un kad audsè wajaga ispildit tufshumus, tàpat ari pee lapu kokeem ta wispahrim parasta. Pee dehstischanas wajaga daschadu rihtu, kâ lihdukapla, dehstikka, Butlara dselscha, dehstama duntscha, dobjâ swahrpsta, Spitzenbergâ lahystas, us kuru greeschu fewischku wehribu, un wehl zitu.

(De autors pahrrunnâ nebusshanas, kuras noteek daschadu skujkoku nosaushshana, fewischki Rigas mallas tirgos. Tur nos-saufumu „Kiefer“ preede gandrihs nemas neleeto, bet tikai „Fichte“ un „Tanne“. „Fichte“ ihstenibâ apshimè muhsu parasto egli. bet ridseneeki to pahrdod par preedi, un par egli — „Tanne“, bet pehdigais koks pee mums atrodams tikai parkos, un pa kahdam retam eksemplaram warbuht kahdâ meshâ. Tâ ka muhsu preede (Kiefer) un egle (Fichte) ikweenam pasihstamas, tad pa-sneegsim tikai „Tanne's“ (abies) aprakstu. Scheem kokeem ir stahwi, pee sareem peeauguschi zeekuri, kuri cenahfuschees nenokriht semè, bet isbirdina tikai sehklas. Saknes tam ir dsitas,

kronis fahumâ piramadei, tad blukim, augschâ plakans kronis, mifa gludena un salgani bruhna, wehlat peleka; neweenada garuma sari stahw meeturim lihdsigi, stujas wideji garas un stahw teescham, bes ne kahdas popites, us misas. Schee koki wispahrim pee mums fastopami tikai mahkslisti usaudsinati, un lihdsi schim gandrihs weenigi parkos. Tull.)

Fehlku kultura.

Wiseem stuju kokeem ir zeekuri, apatsch kuru swihnam eegulditi fehklas graudi. Sehklas eeguhst, zeekurus no kokeem nolafot un tad tos sakarsejot, pehz kam swihnäs atlez walâ un fehklas graudi isbirft.

Preeschu zeekuri wislabat salasami no dezembra lihds februarim, jo tad tee weeglaki atveras, nekâ wehlat salasiti. Lasschana wislehtaki un wisahtraki isdarama tahdäs weetäs, kuras tai paschâ gadâ un ap to paschu laiku iszehrtamas, tatschu pee tam jaewehro, ka labs preeschu fehllu gads, t. i. kad weenam zelmam dauds jaunu zeekuru, atfahrtojas tikai if pa 4—6 gadeem. Preeschu fehklas patura dihgstamu spehju, tà ka täs wehl war isleetot, wisdauds 2—3 gads, pehz kam täs safwekojas un wairs nedihgst. Zeekurus lai lasa no ne wisai wezem, slaidi noaugfcheem, spehzigem kokeem, kureem ir leels un swabads kronis; pee scha darba war salihgt pusangu, weiklus sehnuš, tapehz ka tee nexrasa leelu algu un weegli usrahpijas kokos; weens sehns labâ fehllu gadâ no stahwoscheem kokeem pa deenu war salasit kahdu puhru zeekuru, fliktâ gadâ apmehram kahdu puspuhru, no nolaišteem kokeem bagatâ fehllu gadâ 2—3 puhrus, wahjâ gadâ kahdus 1½ puhrus zeekuru pa deenu.

Eglu zeekuri teef eewahkti no oktobra lihds martam, dihgstama spehja ir wehl pehz 3—4 gadeem, tatschu fehklas usturas dauds labaki, ja spahynini tam naw nospraugti, tad täs ari nedrihstft

atstabt ilgi gaisā. Bagatā sehllu gadā sentis no stahwoscham eglem pa deenu war salasit 3—4 puhrus zeekuru, wahjā gadā kahdus 1½ puhrus.

Wahzemes eglu zeekuri, kuru sehklas nedihgst wisai labi, teet salasiti tapat kà preeschu zeekuri un tahdā pat daudsumā pa deenu.

Alkschnu sehklas eenahklas oktobri, bet sawahktas tās teet tikai nowembrī lihds ar wiseem nobruhnejuscheemees zeekurischeem, pehz kam tos siltā weetā issijā, isber us zeetu grihdu un tad beeschi un kreetni ismaisā zauri, jo tās lehti sasmok un eepel. Beeschi noauguschos alkschnos pa deenu war salasit kahdu treschdalu puhra zeekurischu.

Behrsu sehklas bruhnajos zeekurischos salasamas julijā un augusta sahkmā; zeekurischus wispirms wajaga isschahwet, tad faberst un issijat. Labi nosusinātās sehklas wajaga usglabat behninos un ari beeschi ismaisit, jo tās loti lehti sakarst. Pa deenu war sawahkt apmehram tikpat dauds kà alkschnu zeekurischu.

Wihksnu (gobu, blihgnsu) sehklas eenahklas jau majā waj juniijā; tās nobrauka no seedu sareem waj ari saslauka sem koka nokrituschas un tuhliit issehji, jo tās drihs ween saudē sawu dihgstamu spehju; beeschi pat neweena sehkla nedihgst, kapehz ari wajaga sehklas pahrbaudit, tās saspeeschot, un sehshchanai isleetot tikai tahdas, kuras rokā panemot israhdas mitras un lipigas.

Klawu sehklas mehds eewahkt tikai oktobri, kad sehllu spahrnini tapuschu jau bruhni; sehklas tuhliit jaissehji, bet ja tas naw eespehjams, tad tās lihds nahkoscham pawasarin maisos sabehrtas jausglabā saufos behninos.

Dschu sehklas teet sawahktas wehlā rudeni, kad lapas jau nobiruschas, waj nu tās no kokeem nopluzot waj notrauzot; pee issehshchanas spahrnini tām ja-atstahj klah. Pa seemu sehklas usglabajamas 1—1½ pehdas dsikās bedrēs, kahdas 6 zollas beesjōs slahnōs. Taisni us sehklam usflahjama plahna kahrtina saufu lapu, us kuru usberamas semes lihds bedrēs malām tahdā

daudsumâ, ka fals tam nespehji zauri speestees. Bet ofchu fehklas isfehjamâs tikai otrâ pawafari pehz eewahkschanas, jo tikai winas eeguwufchas dihgschanas spehju.

Osolu fehklas, t. i. sihles teef eewahktas septembri un ottobri, kad tās nobirst no kokeem, un tuhliit eedehtitas, jeb waj ari, islobitas is masajam blodinam, usglabatas bedrēs tapat kâ kartupeki; us bedrem jasamet smiltis, kuru tšchukurâ tad eesprausch salmu kuschkus tahdejadi, ka gais̄s war peekfuht pee sihlem.

War ari eeteikt, sihles sabehrt maisâ un to tad eegremdet kahdâ dihkt, waj upê, pee kam tās aisweenam usturas wesalâs un swaigas, saprotams, ja sçhee uhdeni pa seemu nesafalst lihds dibenam. Deenas algu par sihtu lafschanu loti gruhti noteikt, jo winu pee mums, deemschehl, ir deesgan mas. Zaurmehrâ par puhru sihtu maksâ 50 kap. lihds 2 rbf. un wehl wairak, fkatotees us to, waj gads ir sihtu bagats un waj sinamâ apgabalâ ir dauds waj mas osolu.

Stujkoku fehllu isfultschana. Stujkoku zeekuru isfultschana isdarama ar filtuma palihdsibu; kad zeekuri fafilditi, tad swihnas atweras, pehz kam fehklas isbirst, zeekurus kratot waj bersçhot. Swaigus preeschu zeekurus wajaga kahdas peežas deenas turet 30° filtumâ, un swaigus egtu zeekurus kahdas 3 deenas, lai tee pilnigi atweras. Bet sçchitahda zeekuru isfultschana eeteizama tikai preeksch preeschu un egtu zeekureem, jo zitu, pee mums mahkslisti audsinamu, ahrsemju fkujkoku fugu zeekurus tâ fatarsejot, lehti war nogalinat fehllu dihgschanas spehju. Sehklas no kahdam fugam isdabonamas zaur zeekuru fagrufschanu un fehllu wehlatu isfijafchanu. Zeekurus war ari kaltet „son Siwersa-Heimthala“ semkopju labibas schahwetawâs, eesala kaltetawâs. Bet wislehtakais un wisweenfahrçchakais zeksch buhtu tas, ka prastâ rijâ, waj pirti us stekeem usstahda koka kasti; sçhis kastes dibens fastahw is lihstem, kuras peenaglotas kahdas 1/2 zollas attahlumâ weena no otras, lai zaur sçchirbam waretu gan isbirt fehklas, bet newis zeekuri. Starp kasti un stekeem usleekamas kahdas 2 zollas refnas, apafas rungas, tâ ka kasti war sçchurpu

turpu stumbdit; kasti stumbdot un zeekurus ar bihstakli apmaifot fehklas isbirst is zeekureem, kuri zaur filtumu (30 — ja daudf 40° R.) wifit atwehrufchees, un eekriht apakfchâ palittâ otrâ kaste, kura pehz pabeigta darba, fehflu atwehffinafchanas dehl, eeleeekama masak karstâ telpâ. Kukamas telpas temperatura pareisî nokahrtojama pehz termometra, pee kam filtums nekahdâ sinâ nedrihstf sneegtees pahri par 40° R., jo zitadi fehklas lehti war tift pahrkaltetas un pasaudet dihgfchanas spehju jeb dihbfibu. Drufku farschgitaka kukama eetaife ir tà fauktâ bungu kaltetawa; ta ir 3—4 pehdas gara un 2 pehdas zaurmehrâ leelas koka bungas ar zeeteem galeem, kamehr gar fahneem apffistas lihstes, ½ zollas weena no otras attahlu; pa attaisamu zaurumu zeekurus faber bungâs. Bungu weenâ galâ atrodas klofis, kâ pee labibas wehtitawas, kurfch usmauzams uf zaur bungu widu ejofchu aff, kas guf uf diwâm kahjam ar lehgereem. Bungas peepilda ar zeekureem lihds triju zeturdakam, pehz kam klofi greesch, tà ka fehklas kahdejadi teef ahtraki un tihrazi iskultas, nekâ agraf aprakfstits. Saprotams, ka ari fchâi gadijumâ wajaga 30—40° R. filtuma. Pee leelâ karstuma fchis darbs ir loti gruhst, un spehzigis, tshaklis strahdneeks war iskult kahdas 4 bungas waj 3 kastes, katrà pa 2 puhreem zeekuru, deenâ tàs diwreij peepildot un istukfchojot, pee kam winam ari jausrauga uguns un janokahrto filtums, preekfch ka wajaga aff zeturfchyna arfchinas malkas, fadedsinot ari iskultos zeekurus. Stujkofu fehklam ir spahrnini un tà ka bes fcheem spahrnineem fehklas weenadaki un pilnigaki faberamas fchfirstos, tad spahrninus no fehklam wajaga nospraust. Tas nemas naw gruhsti isdarams, jo spahrnini pee preeschu un egfu fehklam naw zeeti peeaugufchi un tapehz weegli atlaufchami; is zeekureem iskultas fehklas faber uf lihdsenu grihdu, kur naw nekahdu fchfirbu, kahdu ½ pehdu beesâ kahrta un tad leegi apstrahdâ ar spriguli, kuream pahrwilfts audeklis waj ahda, jeb waj ari spahrnainas fehklas faber maifâ, aisseen to zeeti un kuf ar spriguli, maifu beeschi apgrosot, kratot un berschot, kamehr spahrnini atfchiras no fehklam. Sehflu

graudus atschfir no spahrnineem zaur fjaschanu waj ari zaur wischkaschanu ar loka leeschkeri, pee kam ari weeglee graudi, furi nedihgst, atschkiras. Ja ir pee rotas wehtama maschina, tad fehklas war wehl labaki atschkirt. Ruhpigi un tschakli strahdajot weens wihrs pa deenu war aplausit spahrninus un fehklas iswischkat 3—4 puhrus. Tà ka pee Wahzjemes eglu un daschadu zitu ahrsemju flujfoku fehklam spahrnini peeauguschi loti zeeti, tad winu tihrischana ir loti gruhtha un dahrga; wisweeglaki tas isdarams dsirnewas, fur dsirnu akmeni pahrwilkti ar audeklu waj ahdu; bet tà ka pee tam pasuhd un teef saspeestas daudf fehklas, tad winas labak issehj ar wiseem spahrnineem. — Kas nu sihmejas us to, zik pehz swara un daudsuma flujfoku fehllu war isdabut is sinama daudsuma zeekuru un zik leels ir apmehram fehllu graudu daudsums, tad zaurmehrâ war usstahdit feteschus flaitlus:

1	puhrs	salu	preeschu	zeekuru	swer	kahdas	80	mahrzinas
1	"	"	"	"	isdob	"	1 ¹ / ₄	fehllu bes spahrn.
1	"	"	eglu	"	swer	"	45—50	"
1	"	"	"	"	isdob	"	2	fehllu bes spahrn.
1	"	"	Wahzj. eglu	"	swer	"	60	"
1	"	"	"	"	isdob	"	2 ¹ / ₂	fehllu bes spahrn.
10	mahrz.	preeschu	fehllu	swer	pehz	nospraugschanas	kahdas	7 mahrz.
10	"	eglu	"	"	"	"	"	5 ¹ / ₂ "
10	"	Wahzj. eglu	"	"	"	"	"	8 "
1	mahrz.	nospraugtu	preeschu	fehllu	satura	kahdus	70,000	graudu.
1	"	"	eglu	"	"	"	55,000	"
1	"	"	Wahzj. eglu	"	"	"	65,000	"

Nepeezeeschami wajadsigs, ikkuras eeguhtas fluju waj lapu foku fehklas list deegstâ, jo ikweena grauda dihdjiba atkariga no neaprehfinameem apstahkkeem, tà ka panahkumi ir wisai grossigi un fehllu kulturâ un meschkofu skolâs war gruhthi peewiltees. Lai tapehz aisweenam pahrbanda nopirktu waj pascha eeguhtu fehllu dihdjibu un proti trejadi: 1) zaur greefchanu, 2) zaur deedjeschanu un 3) zaur eemehrzeschanu. Wispahrim par wesele un dihdjigu usstatams tahds fehklas grauds, kursch

isskatas wairaf tumschs, nekà gaischs, spihdigs, zeets, ar asu nafi pahrgreests, waj saspeests, rahda fuligu, peenainu weelu. Weselàm sihlem ir weenlihdfiga, bruhngana, gludena tschaumala, kodols no ahras ir eedselteni balts un eefscheene, pahrgreesta ir swaigi balta. Labu osolu fehllu eefscheene ir swaigi silgana, labu klawu fehllu eefscheenè redsamas swaigas, satas dihgklapinas. Labàm dihdfigàm wihtfnu, behrsu un altschnu fehklam wajaga saturet miltainu kodolu un saspeestàm rahdit fuligumu. Deegstà leekot no fehklam, bes it nekahdas sewischtas islaschtsanas, ja-atskaita 100 graudu un schee tad jausleek us dubulta staneka lupata tà, ka fehklas nahf widu un lupata abi gali diwàs, ar leetus uhdeni pilditàs apaschtsasès. Istabas temperaturà no + 12° lihds 14° R. wajaga un pehz 6—10 deenam nowehrot un peesihmet, zif daudsi graudi usdihgufchi, no kam tad war aprehkinat dihdсібas procentu. Ja no 100 graudeem usdihgst 75, tad fehklai ir 75% dihdсібas spehjas, ja turpret no 100 graudeem usdihgst tikai 30, tad fehklai ir tikai 30% dihdсібas spehjas un t. t. Pahrbaudischna zaur eemehrtschnu pee mums teef isleetota tikai pee osolu sihlem un sirgu kastanam. Pee tam fehklas, kuras eemehrtas grimst dibinà, ir dihdfigas, kuras uhdenim peld pa wirsu — nedihdfigas un fehshanai nederigas. Ir jau ismehginats, zif procentu no kuràm fehklam dihgst un tà zif nezif drofchu mehraulku pee fehllu labuma nowehrteschanas war nemt sekofchos skaittus: dihgst: no preeschu fehklam 65—75%; eglu 75—80%; Wahssemes eglu 35—45%; ofchu 65—70%; wihtfnu (gobu, blihgfnu) 35—40%; osolu sihlem 60—65%; sirgu kastanu 60—65%; klawu 50—60%; leepu 50—60%; altschnu 35—40%; behrsu 20—25%.

Semes apstrahdaschna fehshanai. Pehz fehklas labuma jo swariga loma peekriht semes apstrahdaschanai, jo semei jausnem un jabaro fehkla; pee tam semei newajaga nemaf buht nesin kahdai labai, bet galwenà leeta, ka ta ir labi usirdinata un spehj uhdeni ussuhft. Seht wajaga drihsat fekli, nekà dsiti, jo pehdejà gadijumà usdihgschna teef aislaweta un jaunais stah-

dinſch tilai flahbs ſafneedſ ſemes wirſu un taſ aiſ tam gluſchi dabifki naw tiſ ſpehjiſg attureteeſ daſchadeem dabas eeſpaideem. Te wehl ſewiſchki japeeſihmè, ka jo dſitaka eeſehſchana patihſ ofolu ſihlem un kaſtanam, maſaſ dſitka klawu, allſchnu, ofchu, preeſchu, egſu un Wahzſemes egſu, un ſoti ſeklu behrſu un wiſhſnu ſehklam. Sekoſchee ſkaiſtki ſkaidraki norahda ſehjamu dſitumu zollâs: ofola ſihlem $1\frac{1}{4}$ —2 zollâs; klawu un abies fugam $\frac{1}{2}$ zollâs; preeſchu un egſu $\frac{1}{4}$ zollâs; allſchnu, behrſu, wiſhſnu (gobu) ſehkſaſ tiffko ar ſemi apklaht, uſ ſchàm ſehklam ſeme weegli uſſijajama; Wahzſemes egſu ſehkſaſ apklaſhamas kahdu $\frac{1}{8}$ zollâs beeſu kahtinu. Nozirſtſ, nenoliſtſ ſemes gabalſ ſehſchanaſ buhſ apſtrahdajamſ ar lihduſu kapli, ar to uſplehſchot maſuſ, kahdaſ 2 kwadratpehdaſ leeluſ un kahdaſ 4 pehdaſ weenu no otra atſtatuſ laukuminuſ, tà ka nozeltà welenà nahſ uſ deenwideem, kà pawehniſ pret ſaulgoſi; tad no welenâſ atſwabinatâ dohè peeteel ar kapli eezirſt 3—4 kruſtiſtuſ zirteenuſ 10 zollu dſitumâ, pehſ kam ſeme kreetni uſirdinama un ſagatawojama ſehkſaſ uſnemſchanaſ. Schahdâ weentahrfſchâ, bet wiſai eeteizamâ kahtâ weenſ ſpehjiſg ſtrahdneeſ pa deenu war apſtrahdat puſpuhrweetu, ja dehſtama reſp. ſehjama dohe weena no otraſ 3 pehdaſ, un ſehjamaſ rindaſ weena no otraſ 6 pehdaſ attahlu; bet ja ſeme par daudſ ſaknaina, tad tilai ſeekweetu. Schiſ darbſ pehſ eeſpehjaſ jau jaiſdara rudeni preekſch tam, lai pawaſari ap ſehjamu laiſu nebuhtu par daudſ un weltigi jakawejaſ. Atmatu druwaſ, wejaſ lopu ganikſaſ un ſauſaſ ptawaſ beeſchi apſtrahdâ zaur 5 pehdaſ weenu no otraſ atſtahtàm wagam; wagaſ dſenamaſ ar weeglu weenjuhga apgreefſchamo arklu, un lai ſeme nepeezeefſchami wajadſigâ mehrâ tiftu uſirdinata, tad pa to paſchu wagu iſdſen wehl weenu waj diwaſ reiſeſ weentahrfſcho ahka arklu. Tà ka arajam beeſchi waga atpaſak attrihtofſchâſ welenâſ ar kaſju wajaga apgreefſt un peemiht, tad wiſch weeglä ſemè pa deenu tà war apſtrahdat 2—3 puhrweetaſ, ſmagâ mahlu waj ſaknainâ ſemè $1\frac{1}{2}$ —2 puhrweetaſ. Paſak pehdejam arklam eet ſehnſ ar dſelſſ grabhekli

un peeraufsch wagu pilnu ar irdenu semi un peelihdšina to; pa starpbrihdi starp pirmo un otro arflu, winšch nolasa no apkopjamà gabala faknes un atminus, ja tur tahdi gadas. Ja welena naw beesfa un preebes un egles grib iskaisot feht, tad semes gabalu war ari apstrahdat, 2—4 reises dselšs ezescham noezejot, pee kam kà fargu augs usfehjamás ausas; preešch weena firdšeneeka pa deenu buhtu jareškina 1—2 puhweetas, raugotees us to, žil reises jaežè. Sahlainòs gabalòs, kà tas deemschehl beeschi atgadas kailòs isžirtumòs, wišwairak buhtu eeteizama laukumu iskapošchana, pee kam ikweenam laukumam jabuht 4—6 kwadratpehdas leelam un ruhpiigi dšiki isstrahdatam, tapehž ka nedaudšòs gadòs dabki augošchà sahle jo lehti waretu nomahkt jaunos stahdus it ihpašchi preebes. Gezeenità sahles noswilinašchana tahdòs flehgòs agrà pawafari, pehž kam tuhliit janahkt kulturai, pawisam atmetama, jo no pelneem famehšlotàs semes nahkoshà gadà sahle saweeschas otriti stipra un beescha. Dumbrajòs, tur zaur laukumeem un wagam zeltoš uhdens paltès un pareisa doβju kultura praštu par daudš isdewumu, grahwju ismetumus waretu it labi isleetot preešch preeschu isklaidas fehšchanas; tàpat noderetu 2 kwadratpehdas leelas un 1—1½ pehdas dšiki israktas, weena blakus otrai apgreesti saliktas welenas, kad tàs isschuwuschas, kà preeschu un eglu fehllu dobes. Tà ka te jaleeto lahpsa, zaur to darbs praša daudš spehka un puhku, tad weens wihrs pa deenu war apstrahdat ⅙—⅓ puhweetas, pee kam rindas rehšinatas 5 pehdu attahlumà. Tahda pat kulturás metode buhtu isdarama lankàs (miklàs ptawàs), ja tur sahle stipri fauguse. Maši dumbraji, kahdi beeschi atrodami faušòs un augošchòs mešchòs iskaisiti, apfehjami, fehklas teescham iskaisot us suhnu popeem, un proti jo bagatigà mehrà nemamas wezakas un wahji dihgstoshas fehklas, kuras te it brangi isleetojamas, jo daschs labš paleek augšchà gulot un eet pasušchanà, un šwaigas dahrgas fehklas leetoshana te buhtu isschkehrdeschana. Mufhu klimatà wisisidewigakais fehjamais laiks preešch wišam toku sugam ir pawafara widus, tà ap aprita widus lihds maja beigam, jo

tad seme wisfwaigata un fältums fafneedfif preeffeh ahtras uf-
dihgfhanaſ wajadfigo temperaturu. Wehlafeem fehjumeem, ari
lihdf feptembrim, tà peem. behrfu fehklam, tad tikai war zeret
uf kaut kahdàm drofhàm fekmem, ja paſchà fehjamà brihdi un
wairakaſ deenaſ pehz apfehfhanaſ, paſtahw wehfſ laikſ, jo
zitadi fehkla, it fewiſchki neaugligà semè iſkalftu un neglahbjami
aiſeetu bojâ. — Wiſwairaf leetotà metode ir fehfhana laukumòſ,
jo tai ir wiſlabakee panahkumi, arweenu jo wairaf wina
iſtuhmuſe fehfhanu wagâſ; ari pilnà iſklaidu jeb plaſchà feh-
fhana naw wairſ tit eezeenita un leetojama, tapehz ka ta pee
semeſ apſtrahdaſhanaſ praſa dſelſſ ezeſchu un ſirga darbu, pee
kam uſeet ari wairaf fehklaſ, un pehdigi no fehjuma iſaug meſchſ
bej nekahdaſ kahrtibaſ. 24 ſtundaſ eepreeffeh iſfehfhanaſ fehklaſ
treetni fajauzamaſ ar ſwina oſeru (Mennige) (1 daka ſwina
oſera un 12 dakaſ fehflu) un it uf 40 mahrz. fehflu uſlejamaſ
pa 1 ſtopam uhdena, pehz kam tàſ tà apſchlaſitaſ paleef 24 ſtundaſ,
tad faulè, uf aydekla iſbehrtaſ, iſſchuwuſchaſ tuhliſ war tiſt
iſleetotaſ. Ar ſwina oſeru fehklaſ wiſadâ ſinâ jaſajauz, jo taſ
ir labſ lihdfekliſ pret putnu naſchfibu, it fewiſchki pee oſola
ſihfu dehfſtiſhanaſ pret ſihkroſt, kurſch daſchkahrt iſnihzina weſeluſ
fehjumuſ, pret ſchubem un ſihlem, kuraſ labpraht iſtaſchnà un
apehd ſwaigi eeſehtaſ preeſchu un egfu fehklaſ. Wagâſ fehjot
wagaſ iſdſenamaſ no rihteem uf wafareem, tà ka welenâſ gul
pret deenwideoem. Gaſehj ar roku, waj ar pudeli, un proti pah-
trauktâſ ſchwihtrâſ, tà ka it uf 1—2 pehdam iſfehjuma paleef
neapfehhta 3 pehdâſ gara ſchwihtra, un tà tahlaſ, kamehr wiſa
waga apfehhta. Loti jauſmanaſ, ka fehklaſ nobirtu weenadi
un nebeefchi. Uf fehfhanu nomahzami puſaugufu puikaſ un
meiteneſ, kuri mundrafi un lehtafi nekâ peeauguſchi waj wezi
zilweki; pee kahrtigaſ pahrraudſibaſ, kuraſ pee fehfhanaſ un
dehfſtiſhanaſ wiſpahrim nekad nedrihſt truht, wini war apfehht
pa deenu $\frac{1}{2}$ — $\frac{3}{4}$ puhriweetaſ, ja waga no wagaſ 5 pehdâſ
atſtahtu; pee tam oſrſ behrnſ ar toka grahbekli fehjejam eet no
pakataſ, leſni aprauſch wagu un uf preeſchu eedamaſ peemin

lahjam, kuram jabuht apautàm ar pastalam, tapeh3 ka zitadi no
 sabaku papehscheem eespeeschas zaurumi. Ari patš sehjejs sehflu
 war apraust ar isplehsteem pirksteem un ar plaukstu peespaidit,
 bet tad tas pa deenu waretu peewalat tikai $\frac{1}{4}$ — $\frac{1}{3}$ puheweetas!
 Št us puheweetas janem kahdas $1\frac{1}{4}$ mahrz. sehklas, wairaf
 buhtu par daudš un wehlačòš gadòš wajadsetu daudš laika un
 naudas pee isgreeschanas un isziršchanas. Daudš eeteizamaka ir
 laufumu sehšchana, nekà nowejojufès wagu sehšchana, it ihpašchi
 eekalnainàs weetàs, kur pehdejàs leetus gahseeni pilnigi isskalotu;
 pirmà deriga ari miklà un sahlainà semè. Laukumus sagatawo
 tà, kà jau augšchà minets: puika waj meitene ar pirkstu pah-
 well par laufuminu reewu, taifnu, ne dšitu un tanì eekaisa sehflu
 šchipsnu, žit war šanemt starp ihššchi un otro pirkstu (kahdus
 10—15 graudus), glušchi weegli aprušchina un ar plaukstu pee-
 spaida reewu; tahdà kahrtà pa deenu war apseht kahdas 3 seef-
 weetas, ja rindas ir 5 pehdu attahlumà. Te wajadšigais sehflu
 daudšums buhtu kahda 1 mahrzina us puheweetu. Loti eeteizami
 ir 3—4 puheweetas leelà gabalà sehšehšam zaur widu und tad
 teesšham krustišti pahri iswillt uguns liniju, 8—10 pehbas platu,
 lai buhtu wišmas žit nezit droščibas, ka šchaj jaunajà audšè
 paspruzis uguns weenà azumirkli nenoposta wišu puhliku un
 darbu; pee šchàm krustištkàm štigam paspruzis uguns tatschu
 atradis kawekli šawai tahlakai isplatišchanai, kamehr weenlaidu
 apsehtš gabals jo droščhi ween kristu par upuri postigajam
 elementam. Šchàs ugunsštigas wajadsetu ikgadus reiši, waj nu
 gludi noplaut waj ari ašàm ezeschàm kreetni šaezet, wehlafus
 gadus pee koku iswešchanas un us medibam tàs it brangi no-
 deretu. Ššklaidu sehšchanu (ar roku) tagad leeto tikai retumis
 un weenigi weegli usplehšchamà semè, kà atmatàs, šaufàs plawàs
 waj ganiklàs. — Ašàm ezeschàm seme teef kreetni šaplošta, sehkla
 rošàm, kà labibu sehjot, ar ašàm kà aissargu augu puš' us
 puš' kopà šamaisita issehhta, bet plaschi, tad wairakahrt pahrezeta
 un koka rulli peerulleta. Weens sehjejs un weens ezetajs pa
 deenu war peewalat 2— $2\frac{1}{2}$ puheweetas. Sehklas daudšuma

janem pilnigās 4—4½ mahz. ausu un preeschu, waj ari ausu, egfu un preeschu fehflu. — Ja apdehstams ar osola siblem labs, eemahlains, no issalschanas swabads semes gabals, tad es eeteiktu tani isdshyt wagas, 8 pehdas weenu no otras, pee lam sibles ar roku eedehstamas 2 zollu dsikumâ, 2 pehdas weena no otras; us puhwheetu wajadsetu 2—3 puhru sifhu; tschakls puika pa deenu war apdehstih 1—2 seekweetas. Pehz 3—5 gadeem wajadsetu pabeeschafos osolinus isnemt, tee ir ar wifu semi iszelti wisai noderigs materials koku skolai. — Tâ ka deesgan beeschi bijuschi behdigi peedshwojumi, ka jaunus pahrshtaditus osolinus, ari kawas, pa seemu saki labpracht aptremt, ka drihs ween nosuhd wifs preeks us tahdam kulturam, tad pret teem wajaga prast issargatees. Apschogojumi drihs teek islausiti un par derigu naw ari israhdijusēs jauno stumbru aptreepschana ar daschadeem, sewischki pret mescha swehru apgrausumeem isgudroteem maishjumeem, kâ asafetidu un pikrosetidinu un t. t.; weenigais lihds par derigu atfihhtais lihdsjeklis ir — usaudsinat beeseenu no baltajeem alfschneem, waj nu zaur atwasem jeb waj fehshanu; schahda dsihwa schoga eefschpuse nu fastahda labos kokus, sinams tâ, ka pehdejee sneedsas augstat par alfschneem; kad stahditee koki safneeguschki 1½—2 zollu refnumu, tad saki teem wairs neuschbruhl un tad ari war noschshyt alfschhu truhmus. Shpaschi pee mums peedshiwots, ka sakis eekuwis tahdu koku beeseenâ, kuri winam naw pa garschai, nemas nepuhlas tos usmeklet, kuri winam gahrdi. Pahrejos lapukokus es labat eeteiktu usaudsinat sewischkôs dahrsôs un tos kâ pusaugukus eestahdit meschôs. — Ikweenam apkoptam mescha gabalam, lai tas buhtu zit leels waj masz buhdams, wajadsetu apwilft aptahrt kufainu grahwi un aptaisit diwu kahrshu sllandas, kas aissargatu pret mescha swehreem un pat ganameem lopeem. Kufainu grahwjus wajaga israkt 1½ pehdas dsikus un pehdu platus, un taisni stahwâm malam; tad grahwju dibenâ it pa 3—4 asfm jaismet wehl pehdu dsikas keramas bedres, kuras ap wasaras widu beeschi lihds pusei pilnas daschadu kufainu un muhdschu; saprotams, ka

tos tuhltit wajaga isnihzinat. Weens zilweks tahdas kutainu bedres war 12 stundu laikâ ismest 25—40 afis. Weens wihrs pa deenu war pagatawot 8--10 tekoschas afis no divu kahreschu fflandam, pee kam tas nozehrt un peenes flat materialu, ja tahds ir turwumâ, un faseen dubultos turamos meetus. — Kas nu simejas us fehflu kulturâs islaboschanu, tad es turu par derigu, tahdu ne=eesahkt agrak la pehz 4—5 gadeem un proti tad ar divgadejeem kozineem, kuri iszelami ar wisam welenam, jo la peedsihwojumi rahda, tad pehz 1—2 gadeem fehklas sadihguschas tikai retas, kamehr pehz 4—5 gadeem tahds fehts meschinsch isfkatas itin brangs, tapehz ka it ihpafchi preeschu fehklas koti beeschi nelabprakt un koti wehlu spraugas pee deenas gaifmas. Sa nu islaboschanu eesahkt par agru, tad meschs war isnahkt par beesu un tahdâ gadijumâ tad nederigâ un pahragrâ kahrtâ ja=isgreesch pahrafeee kozini un pehz 10—15 gadeem jaiszehrt, kas prasa dauds darba un isdewumu.

Dehstu kultura.

Dehstamu materialu dabu no apsehdeem gabaleem waj ari no meschkopibas dahrseem. Meschkopibas dahrsi eetaifami aifargatâs weetâs, bet newis tahdâs, kur wisapfahrt bees meschs, turpretim teem jabuht pehz eespehjas kahdas meschkunga muischas turwumâ, swaigâ, augligâ semê, drihsak augstu nekâ semu, uhdena turwumâ, lai pa faufu laiku tas weegli pee=ejams. Par sehjamâm un zekojoschâm fauz tahdas koku skolas, kuras noder tikai neilgeem gadeem un preefsch tuwinu, sinama leeluma, mescha gabalu uskoposchanas, kamehr meschkopibas dahrsi ir pastahwigas koku skolas us ilgeem gadeem, kapehz tee ari prasa ruhpigaku semes apstrahdaschanu un leelaku uskoposchanu; scha eemepla pehz wini eetaifami meschkungu muischu turwumâ. Tahdas koku skolas eetaifot, wisleelakâ wehriba jagreesch us semes ihpafschibam. Semei nekahdâ sinâ newajaga buht stiprai mahlu semei, wislabak kad ta fastahw

is spehzigä, dsika, smilſchaina mahla, waj ari is meſcha truhdeem. Tihra smilſchu ſeme, ja tikai naw taiſni ſkrejoſcha ſmilts, arweenu wehl labaka par ſtingru mahla ſemi. Sehjamä gabala leelums, ſinams, atkarigs no tam, zif leelä gabalä grib uſaudſinat meſchu. Ja jaunee augi tikai gadu wezi teef pährſtahditi ſawä paſtahwigajä weetä un nenahſt nemas koku ſkolä, tad sehjamam dahrsam wajaga 1—2% leelam no apkopjamä meſcha gabala; ja tos lä 2—3% dejus kozinus no koku ſkolas ar wiſam welenam pährſtahda, tad wajadsetu 3—5% no apkopjamä jeb apſtahdamä gabala leeluma. Wiſpirmais darbs nu ir ſemes apſtrahdaſchana. Almeni, ſaknes, wiſs tihri janolaſa un wiſs ſemes gabals 1½—2 pehdu dsikumä jauſrot, kas wiſadä ſinä iſdarams rudenä, jo peh3 tam ſeme dabü labi iſſalt un nogultees, kamehr pawafari reti kad atleef laika preekſch uſratnaſchanas. Lihds ar uſratnaſchanu ſemi wajadsetu ari kreetni ſamehſlot; mehſloſchanai preekſch lapu kokeem der lopu mehſli, kuri faleekami ½ pehdas apakſch uſratnatäs kahrtas, preekſch ſkujkokeem welenu pelni, truhdi, kompoſts, dumburu ſemes, waj ari mahſliſſi mehſlojami lihdsjeki, lä kakkis, kainits, Toma ſarni waj Tſchili ſalpeters, kuruſ uſkaiſa pa wirſu un weegli apklahj ar ſemem. Bet lai ſargas ſkujkokuſ mehſlot ar lopu mehſleem, jo tad jaunös augus nenowehrſchami nopoſta ſehne „Trametes“. Ja newajaga nolihſt, tad wideji ſmagu ſemi 2 pehdu dsikumä weens ſtrahdneeks pa deenu war uſratnat 8—10 kwadrataſis, tä la ſeekweetu weens wihrs peewalä kahdäs 15—20 deenäs. Peh3 uſratnaſchanas dobes war eetaiſt, zif garas patihſt, bet tam jabuht 3 pehdas platäm un 6 zollas augſtäm, pee kam ſtarp dobem atſtahjamas 2 pehdas platas ailas. Weens wihrs uſratnatä ſemä pa deenu war iſtaiſt 60—70 kwadrataſis dobjü, to wiſu nograhbſtit un malas aplikt ar nomelem, laj iſſargatu täs no leetus iſſtalöſchanas. Tä tad preekſch ſeekweetas wajadsetu weena wihra uſ 3—4 deenam. Labaki buhtu, kad tik leelu, ſeekweetu dahrsu, ſadalitu 4—8 weenlihdsigi leelos eezirknos, ſtarp pehdejeem eetaiſot 4—5 zelinus. Gatawäs dobes nu garenifki (lai ehrtaki pee raweſchanas) ar

grahbekka kahtu teef $\frac{1}{2}$ zollas dsikas reewas, 6—8 zollas weena no otras atstatu; reewas war ari tà istaisit, ka 3 zollu laktes zeeschi eespeesch irdenajà semè, un schais reewàs tad eekaisa pa $\frac{1}{4}$ mahrz. sehflu it us kwadratafi, un tad tàs apbahrsta ar issijatàm labàm semem un ar weeglu rofas rulliti peerulle. Ze atkal it sewisefki gribetu usswehrt, ka sehfla eepreesch sa=jauzama ar fwina okeru (Bleimennige), kà augscha minets, lai to issfargatu no putneem. Par wasaru dõbes wairakkahrt kreetni janorawè un pehz pirmàs noraweschanas, pa kuràm starpam sehflu rindas jau usnahfuschas, starp zollas beesumâ ja=apleef ar fkujam, fuhnam waj sahgu skaidam, lai nesahles nedabù usdihgt, waj wismas teef aprobeschotas; schahdam darbam ari tanì ap=stahkli ir ne par masu wehrtejama nosihme, ka teef usglabats mitrums, kursch til wajadsigs preesch jauno stahdu spehzigas attihstischanàs. Meschkopibas dahrsõs un kotu skolàs, kur seme weegli safalst, wajaga gahdat seemâ par aissargu lihdsfekem, kuri pastahw eefsch tam, ka katrà dõbes galà un widù, sehkehrsam pa dobi eedsen weeglus, $1\frac{1}{2}$ pehdas augstus krakus, us kureem usleef weeglas kahrtes ar starpam un tad wirs tàm sakrauj kadiku sarus. Za seema sneega bagata, tad tahdas aissardõibas newajaga, tapehz ka sneegs pats stahdimus tura fltus un ap=klahjums peewilinatu peles, kuras dahrsam war padarit leelu stahdi. Schahda apklahschana ar kadiku sareem (newis ar eglu sareem, jo nokaltuschàs skujas drihs ween nobirst) it brangi leetojamas ari tuhltit pehz apsehshanas pret faulgosi; kad sehklas labi usdihguschas, tad kadiku skujas tà ap Zahneem atkal war nonemt. Meschkopibas dahrsõs pee jauneem preeschu stahdineem beeschi parahdas sawada flimiba (wahz. Schütte), zaur kuru fkujinas pee 1—5=gadejeem stahdeem pawasari, pa leelai dakai martà un aprill top farkanas un nomirst; wahjakee stahdini flimibà nonihfst pawisam, spehzigaki paschi no sewis wehlat atspirgst. Droschs lihdsfeklis pret scho flimibu lihds schim wehl naw atrasts; winas isjelschanos issfaidro zaur leelu fausumu, salnu, waj ari sehntem. Katrà jinà toti eeteizami sehjamu

dahrju nekad ne-eetaifit tahdâs weetâs, fur agraf jau tahds bijis, kuru minetâ flimiba peemellejufi. Tad wehl padara postu koku dahrsôs pa seemu lauku peles un pa wafaru un rudeni kurnis. Peles waretu padfiht, tad wafaras segu, tà jau peeminets, pa seemu, ja ta sneega bagata, nonem nost, it labi ari noder, fchur tur istaifit fagiftetus meeschus. Pret kurnjeem beeschi lihds kufainu grahwji, zaur kureem wineem no ahreenes gruhti eekkuht, pafihstamâs kurnju lamatas mas ko der; par wislabako aiffardfibas lihdselli teef ufftatits tas, ta koku audfinamu dahrsju nekad ne-eetaifa tahdâs weetâs, kuras wehl nesen tifufchas apstrahdatas laufjainneezibas wajadfibam. Meschkopibas dahrsju eeshogojumeem, it fewifchki tahdâs weetâs, kuras dauds breefchu, stirnu, faku, waj pat ganamu lopu, es koti eeteiftu ehreffchu drahtis (dabujamas S. Redliha angku magafinâ, Rigâ). Es sawus dahrsus apfchogoju ar fcho brango materialu, pee kam isdewumi it negaiditi koti masi, falihdsinot ar kaut kuru koka fchogu ahtro pagahjibu. Ehreffchu drahschu fchogi ir 7 pehdas augfti, drahtis, pawifam 9, apafschâ 4 zollas, augfchâ 12 zollas, weena no otras, ar zemmem peestiprinatas pee stabeem, kuri 3 affis weens no otra; drahtis ar tà fankteem drahschu wellameem teef stingri peewiltas. Tekofcha affs ar wifu kopâ, eerehkinot ar pernizu nomahletos koku stabus, zemmes, ufftaifchanu un t. t. ismafâ tikai 1 rubli, un tad ari ir droschs, ilgu laiku pafstahwofchs, un pee tam ftaifts fchogs. Bes eeshogojuma es te wehl reis peeminu kufainu grahwjus, tà tee augfchâ aprakftiti pee fehflu kulturâs, tee nedrihft truhft ne pee weena koku audfinama dahrsja! Ja weengadejus dehstus grib taifni pahrstahdit mescha gabalâ (egles un preeedes), tad nekad newajaga tahdus nemt, kuri jau fahkufchi plaukt. Ar lahpslu tås weseleem kufcheem iszetamas un par dauds garâs meetu fakes ar zirwi nostrupinamas, pehz kam weens stahdinfch usmanigi ja=atschfir, weens no otra, jo turwu weens pee otra augdami tee ar sawâm smalkajâm fahnitem fapinkajufchees; tad tos atkal faleef peenahzigi kopâ un traulâ ar mahlu putru, wirfû mitras fuhnas, tà ta tos

war nowest us stahdamo weetu. Prot ja jaunõs stahdinus bes it nekahdas aissardsibas isleek karstâ faulê, tad tee jau pehz 10 minutem fakaltuschi un nespehjigi dšihwot. Wispahrim, jaunee stahdini wislabaf izjekami agrâ rihtâ, kad wehšs, no dobem un tuhliit nowedami us stahdamo weetu. Wisdroščako stahdamo materialu, bes schaubam, dabû no teem dehsteem, kuri jau pahrestahditi koku skolâ (it sewischki lapu koki), tas ir no tahdeem, kuri gadu wezi izjelti un pa weenam, leelakoš attahlumos, 4—6 pehdas, no jauna eedehštiti preekšč tam sewischki sagatawotâs dobês, lai tee tur pilnigi un stipri eesaknotos un isaugtu ar slaidu stumbru, pee tam nestahwedami weens otram zekâ. Lapu koku gadejus stahdus gan bes isnehmuma mehds pahrestahdit koku skolâs wehl reiši un ari diwi lihds trihs reises, skujkoki turpreti ja dauds tikai diwreif. Zif leela semes gabala, salihdšinot ar sehjameem dahrseem, wajaga preekšč koku skolâs? Zaurmehrâ nemot, preekšč trihs un tšchetrgadeju kozinu audšinaschanas wajaga 10 reis tik leela semes gabala nekâ sehllu dobes, preekšč 6-gadejeem un wehl wezakeem, 20 reis tik leela semes gabala. Weens labi eemanijees behrns kahdâs 10 lihds 12 stundâs war tuwejâs sagatawotâs koku skolâs dobês pahrestahdit 500—800 weengadejus kozinus. Weengadeju kozinu pahrestahdiščana taisni meščâ teef isdarita tapat tã sehllu issehščana: wagâs un laukumos, zinõs un dobês. Ar dehstamu dšelfi, kuram weena puše ir stahwa, otra sehšaubu, jau eepreekšč usirdinatâ wagu un laukumumu semê eedur kahdas 12 zollas dšilu zaurumu, pehz kam ar kreišâs rokas ihšchki un rahditaju sanem weengadejo dehstu un peešleen to pee zauruma stahwâs malas, bet tã ka preeedes masais kronitis nahf tikko wirs semes; ar labo roku tad usleek, us dehsta faknitem, kuras naw wehl pee dibena peelaištas, irdenas semes, lai dehsts nostahditõs pareiši un taisni, pehz kam zaurumu eespehjami schigli peepilda ar irdenu semi un ar rokas muguru to zeeschki peešpaida. Pehdigi ap stahdinu nolihdšina semi un notihra wina kroniti, kusch tikko is semes rehgojas laukâ. Zaanas eglites jastahda tã, ka tãs kahdu

$\frac{1}{2}$ zollas stahw ahrâ is semes. Wagu rindâs, kâ tâs aprakstitas pee fehflu kulturâs, beeschee jeb ehnu kozini stahdami 2 pehdu attahlumâ, rehnee 3— $3\frac{1}{2}$ pehdu attahlumâ. Labi eemanijees strahdneefs, puika waj meitene pee labas usraudsiabas pa deenu war apstahdit $\frac{1}{4}$ — $\frac{1}{3}$ puhrweetas. Laufumôs stahdot kozini ja eedehsita 5 pehdu kwadratsaweenojumâ, waj ari 3×6 pehdu rindu faweenojumâ, katrâ laufumâ pa 2—3 stahdineem peenahzigos faktos, lai, weenam neisdodotees, tam tuhlit buhtu weetneefs. Us zineem pehz tâ fauktâs Manteifela metodos, mehds stahdit tikai dumbra semê, miplâs plawâs un sahlainâ semê, wispahrim tahdâs weetâs, fur, kâ drofchi sagaidams, wagâs un ari laufumos buhtu par dauds walganuma waj pat flapjuma. Ar scho noluhku pa rudeni, kahdâs patihk rindâs, tshettr waj trijstuhra faweenojumâ isdur, kahdu $\frac{3}{4}$ —1 pehdu dsilas un $1\frac{1}{2}$ kwadratpehdas leelas welenas un pahseemoschanai un isschuhfchanai apfahrt apgreestas, ar sahli us apafschu noleef turpat blakus, un nahkofschu pawasari us scha masâ kalnina ar dehstamo dunzi eestahda jaunos, wislabak reisi jau koku skolâ bijuschos kozinus. Weens wihrs pa deenu 4 pehdu attahlumâ war isdurt welenas kahdu $\frac{1}{5}$ puhrweetas, upstahdit $\frac{1}{8}$ — $\frac{1}{6}$ puhrweetas. Tihrà purwajâ war isleetot tikai dahrgo dohju kulturu (Rabattencultur). Apstahdamâ gabalâ jaisrot blakiski, 15—20 pehdas weens no otra atstahiti grahwji, kuri abos galos faweenojami zaur diweem sehkehrgrahwjeem. No grahwjeem ismestâm semem, us laufumeem stary blakisfajeem grahwjeem samet 2—3 pehdas augstus wafnus, us kureem wehl usdsenamas augligas semes 2—3 zollu beesumâ. Us schâm paaugstinatâm dohem blakiskâs rindâs fastahda labus 2—3-gadejus kozinus ar wisâm welenam. Tahdas puhrweetas apstrahdaschana lihds ar wisu apdehstischanu praftu kahdas 25—35 strahdneefu un 5—10 behrnu deenas, tâ tad buhtu isdarama wisai aprobechotâ mehrâ. Wispahrim, es dotu padomu, diwgadejus un wezafus kozinus skolâs waj ari taifni meschâ arweenu pahrstahdit ar wisu welenu, kuru isjek ar puswatejo dohjo lahpsu, jo tad fihkâs preefch auga dsihwibas wisfwarigatâs

šafnes, tā šauktās bahrštu šaknites paleef pilnigi neaistittas, jo apkahrteja welenā tās aissargā. Dehstischana ar welenam ir ļoti weenkahršcha un ne wīšai dahrga. Ģepreekšch ar dohjo lahpsu, šinamā šarweenojumā, uš weenu duhreenu isdur dehstamās bedres, un ar to pašchu eerozi, tapat uš weenu duhreenu iš školās dobes išzeltu stahdu eeleef lihds ar wīšu welenu gatavā bedrē un ar kahju peemihda. Weens strahdneekš pa deenu warja seme šwabada no šaknem un akmineem, isdurt kahdas 2000 lihds 2500 dehstamas bedres, kas pee 4 pehdu attahluma buhtu kahda puhrweeta, otrs strahdneekš iš školās dohem war išzelt kahdus 1000—1500 stahdus, un weens behrns wīšus tos šalift gatawajās dehstamās bedrēs, tā tad uš puhrweetu wjadsetu 2 behrnu un 3 strahdneeku deenu, pee kam wehl buhtu ja=ap=rehkina stahdu weščhana no koku školās uš stahdamo weetu.

Tabula par šahdu dandsumu uš Wīšemes puhrweetu.

(Aprehkinatš pehž wiršmeščhunga Kornelius tabulam.)

1. Trij- un tšchetrstuhru stahdiščhana.

Dehstams attahlums pehdās.	W a j a g a s t a h d u	
	trijstuhri.	tšchetrstuhri.
2	11,270	9,800
3	5,010	4,355
4	2,820	2,450
6	1,252	1,089
8	705	612
10	450	392

II. Hindu stahdisjana.

Dehstams attahlums pehdās.	Hindu attahlums weenas no otras.						
	2'	3'	4'	5'	6'	8'	10'
2	9800	6534	4900	3920	3270	2450	1960
3	6534	4360	3270	2614	2180	1634	1307
4	4900	3270	2450	1960	1634	1225	980
6	3270	2180	1635	1307	1088	817	654

Te wehl gribetu peeminet stahdamu sarinu jeb durstekku stahdisjanu. Tee jaunu atwasu puslihdš gari gabali no wihto-
leem un dascham apschu sugam, weenigo fokū sugu, kuras tahdā
kahrtā pawairojamas. Schoš durstekkus ar ne=eewainotu misu un
ne=eewainoteem pūmpureem pee tās, kad tee kahdu laiku kreetni
ismehrzeti, slihpī eedur eepreeksch pairdinatā zaurumā un atstahj
paschus sawā wakā, kur seme naw wisai slihta un fausa, tee drihs
ween sahť mundri augt. — Durstekku stahdamais laiks ir agrais
pawafaris, tā no marta widus sahťot. — Muhsu parastās lapu
fokū sugas teef meschā pahrstahditas wisagrafais, kad tās kahdas
3—4 pehdas garas, parastam 6—7 pehdus, un tā parku un
gatiwu (aleju) fokū pa leelakai dafai kad tee jau kahdas 8—10 pehdas
gari. Kad zelmi isjelti, tad jw ruhpiigi wajaga apluhťot saknes,
un ja pee tām pamanams kahds eewainojums, warbuht no
lahpštas duhreena, tad eewainotās saknes ar nasi waj zirwi aschi
wirspus rehtas nogreeschamas. Ari us to stingri jastatas, ka
zelms nenahť dšitaki semē nekā tas tai weetā stahwejis, kur tas
leels usaudšis. — Wezaki fokū jastahda leelakā attahlumā weens
no otra, kahdas diwas ašis kwadratā. — Dehstamās bedres
wajaga fokū ruhpiigi apstrahdat. Stahdus ar zeeti eepakatām

welenam ap faknem iswadat nahkas dauds gruhtafi un ja griß pilnigi drofschs buht, tad eeteizams, pee katra sewischa stumbra, lamehr tas dabu pilnigi eesaknotees, zeeti eedsiht meetu un pee ta ar luhfu peeset stumbru, bet ne tà, ka stumbrs peegulstas meetam, jo tad tas stipram wehjam puhshot pee meeta waretu nobruzinat sawu misu. Saprotams, ka tahda kultura ir dauds dahrgaka, nekà kad stahda jaunakus kozinus, par jaunajeem skujkoku stahdineem jau nemas nerunajot.

Rahdâ semê kurefch koks aug?

Osols aug titlab smagâ, kà weeglâ semê. Labâ mahla semê, mitrâ smilts semê osoli beeschi aug labi un kreetni, bet preefch osola dsihwibas spehjas wisgalwenâ leeta ir, ka seme swaiga; osols (peh3 Burkhardta) panef pat deesgan leelu miklumu, faufa semê osoli labaf nebuhtu stahdami.

Osis ir toti iswehligs, tas prasa spehzigu, walganu, irdenu, truhdainu semi. Gluschi nederiga ofcheem faufa, wahja smilts un faufa mahla seme.

Klawa prasa minerakeem bagatu semi, stahbu semi ta nemihl, ari faufa, salam un pluhdeem padota gultne naw nekahda weeta preefch klawam.

Wihfna jeb goba panef tàpat kà ofis ari miklu semi, bet wiswairaf tai patihf lipiga, laba mahla un mitra, truhdaina smilts seme. Wina labi isdodas irdenâ, dsikâ semê un wispahrim peeder pee tam koku fugam, kuras dauds prasa.

Leepa aug daschadâs weetâs, bet wislabaf swaigâ, irdenâ, eemahlainâ semê.

Sirgu kastana ir puslihds daudsprassiga, seme nedrihtst buht par nabagu, gultne ne par dauds klaja un kur wehlini sali beeschi, tur winu labaf lai nemas nestahda. Wina wispahrim noder wairaf par gresnuma koku gatwâs un maurôs.

Wihtolu fugas aug irdenâ, mitrâ smilti, gar upmakeem un dihkeem, miklâs pfawâs winas wehl isdodas deesgan labas, bet

winas aistweenam mihl sawâ turwumâ tekofchu uhdeni, wismas daudj wairak nekâ stahwofchu.

Wahzsemes apfes (pehpeles) prasa labu irdenu smilti un fwaigu, mitru semi.

Pee tâs paschas fugas peederigâs apfes pilnigi weenaldfigas pret sawu stahwokli, tâs aug gandrihs ifturâ semê, flittakâ tâs, finams, fasneeds masaku augstumu, masak flaidu augumu un winu malka ir maswehrtigaka.

Behrs wislabak attihstas fwaigâ nesmagâ mahlâ, mahla smilti, smagâ mahlâ un neaugligâ smilti tas isaug krops, tapat ari dumbra semê.

Altsnis aug pee mums, tà baltaltsnis, deemschehl kaut kura semê un ir deefgan maswehrtigs koks. Melaltsnis turpret, kura audsinaschanu wina kreetnâs malkas (koksnes) dehl wajadsetu wisai weizinat, par flaiku koku isaug tikai labakâ un proti truhdainâ semê, tas mihl mitru truhdainu smilti, ari flapjumu tas panes eewehrojama mehrâ, tapehz tas naw nekahds nosufinajumu draugs un ais tam mas ween isplatas un attihstas.

Preede zaurumehrâ ir loti peetiziga un no semes neka leela neprasa. Bet winas augschana un lihds ar to ari malkas daudjums labakâ, spehzigakâ un fwaigâ semê ir nesalihdsinami labaka, ahtraka un wehrtigaka, nekâ wahjâ semê, tà ta jaunâs kulturâs, zil eespehjams, eerihkojamas labako klasu semê.

Egle prasa labaku semi nekâ preede, bet wina peeder pee teem kofeem, kuri semi loti uslabo, tapehz ari winu audsinaschanu newar deefgan daudj eeteift. Wislabak winai patihl aissargati peekalni, bet isdodas ari us klajumeem widejâ, bet fwaigâ semê, kahdas winai nepeezeeschami wajaga preeksch labas augschanas; ais sawâm lesnajâm faknem wina isdodas ari atminainâ semê, grantaina apakfchgrunte winai patihkama.

Wahzsemes egle prasa gaifmu un aug labi irdenâ, ari atminainâ, mehreni fwaigâ semê. Melahgi ta isdodas tikai stingrâ mahlâ un neaugligâ smilti un flapjâ semê.

Tad wehl daschas eglu fugas (abies), kuras wahzeetis sauž par Tanne, ir koti daudsprastigas, semei wajaga buht koti swaigai un minerateem bagatai, meschos pee muhsu bahrgâ klimata tās leelas ne wifas weegli audsinamas, aug pee mums lehni, jaunās atwafas pa leelai datai nosalst un tās attihsta beeschi diwas, pat trihs galotnes.

Maugotees uš semes ihpaschibam, beeschi eeteizams, meschus mahkfliski audsinot, eetaifit mistru no skuju un lapu kokeem, waj ari no preedem un eglem; fewischki pehdejās muhsu zaurmehra semē, pee peenahzigas apkopschanas, rada waj idealus meschus, un wajadsetu ikweenam, kas meschus audsina, ruhpetees, eeaudsinat tahdus meschus, wispirms eedehtot preedes un tad 10—15 gadus wehla, pehz pirmās isjirschanas, uš drusku saploftās semes usseht eglu sehklas; mehreni swaigā semē, ussahkot meschopibu, it brangi der isseht mistru, fastahwoschu tā no $\frac{2}{3}$ preeschu eglu sehflu. Ja, pat weegla, neko dauds nesoloschā semē wismas wajadsetu isdarit scho mehginajumu, jo kaut gan egles nihkuto un sahkmā nedara nekahdu leelu preeku, tad tomehr ar laiku dascha laba no tām issteepsees un par wisām leetam zaur apehnoschanu un skuju nobirdinaschanu semi pahrlabos tahdā mehra, ka jau pehz 10—15 gadeem buhs manama azis krihtoscha starpiba semes wirskahrtā; egles ustura semi swaigu un mitru un zaur to weizina preeschu pilnigu, skaištu attihstischanos, kahdu preedes bes eglem nekad nefasneegtu un tā atmaksā warbuhteju eglu saudejumu diw un trihskahrt. Uš ta pascha eemesla buhtu audsinami ari wehl zitadi mistri, ka egles un Wahzsemes egles, wezi lapu kofi uš noplizinatas semes, kur wehla pafehjamas waj pastahdamas egles un t. t. Wehl janogaida kahdas pahrgrosibas meschopibā eewedis Bankša preede (Pinus bansiana) un Duglasa egle (Pseudotruga Douglasi), kofi, kuri labi isdodotees gaismā un ehnā, sliktā un labā semē, ja, pat purwajā un afminajā. Wehl lihds schim mehš gan sinam deesgan mas par scheem abeem brihnumu kokeem, bet tomehr schkeet eewehlams, isdarit ihmehginajums ar koku audsinaschanu.